

Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik

Herausgegeben von
Olena Novikova und Ulrich Schweier

Band 2022

XIII. Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik

**Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen
Die Ukraine aus globaler Sicht**

**Діалог мов – діалог культур
Україна і світ**

XIII Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики

München
03. – 06. November 2022

Universitätsbibliothek
Ludwig-Maximilians-Universität München

Mit **Open Publishing LMU** unterstützt die Universitätsbibliothek der Ludwig-Maximilians-Universität München alle Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler der LMU dabei, ihre Forschungsergebnisse parallel gedruckt und digital zu veröffentlichen.

© für alle Texte bei den jeweiligen Autoren 2023

Diese Arbeit ist veröffentlicht unter Creative Commons Licence CC BY-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

Abbildungen unterliegen ggf. eigenen Lizenzen, die jeweils angegeben und gesondert zu berücksichtigen sind.

Die in diesem Band veröffentlichten Beiträge geben die Meinung ihrer Verfasser oder Verfasserinnen wieder und nicht in jedem Fall die des Herausgebers, der Redaktion oder des Verlages.

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet abrufbar über <http://dnb.d-nb.de>

Druck und Vertrieb:

Buchschmiede von Dataform Media GmbH, Wien

www.buchschmiede.at

Open-Access-Version dieser Publikation verfügbar unter:

<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bvb:19-epub-108389-9>

<https://doi.org/10.5282/ubm/epub.108389>

ISBN 978-3-99165-141-3 (print); ISBN 978-3-95896-021-3 (online)

ISSN der Reihe: 2629-5016 (print); 2629-5024 (online)

Світлана Бородіца

Проблема національної самототожності в поетичній творчості Василя Голобородька 90

Ігор Васишин

Патріотично-мілітарний та екзистенціальний дискурс лірики Михайла Ситника (період Другої світової війни) 98

Тетяна Гетц

Образ Київської княгині Ольги як аргумент у міжконфесійних змаганнях XVII ст. 108

Наталія Горбач

Буття дитини в часи Голокосту: художні стратегії осмислення травматичного досвіду 120

Андрій Гурдуз

Етичний зсув в українському і світовому фентезі перших десятиліть XXI ст. 128

Інна Жукович

Місце Григорія Савича Сковороди в українській літературі 136

Олена Кицан

Експресіоністичні вектори сучасної антивоєнної поезії 144

Людмила Ромащенко

Україна у творчій долі Зенона Фіша (на матеріалі повісті “Нестор Писанка”) 153

Лілія Солodka

Відлуння війни у світосприйнятті особистості (до проблеми типології творів Герти Мюллер та Сергія Жадана) 163

ОСВІТА ТА КУЛЬТУРА**Світлана Брижицька, Ірина Батеровська,****Любов Сіленко**

Концептуальні підходи у написанні біографії Тараса Шевченка окремими авторами (кін. 10-х років XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) (фондове зібрання Шевченківського національного заповідника) 172

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОТОТОЖНОСТІ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

Світлана Бородіца

(Україна)

У статті проаналізовано національно-естетичну своєрідність поетичної творчості Василя Голобородька, зокрема, окреслено основні елементи структури національної свідомості автора в контексті феномена Київської школи поетів, закоріненого в національні традиції, світогляд, ментальність; акцентовано на творчій свободі митця в умовах державної несвободи, реалізованій у міфологічно закодованих образах, філософськи ускладнених асоціаціях, герметизмі на рівні сенсів, підтекстів, переживань.

Ключові слова: національна самототожність, національна свідомість, історіософія, метафоричність, верлібр.

THE PROBLEM OF NATIONAL SELF-IDENTITY IN POETICAL CREATION OF VASYL' HOLOBOROD'KO

Svitlana Borodica

The national-esthetical peculiarity of poetical works of Vasyl' Goloborod'ko has been analyzed in the article. The main elements of the structure of the national consciousness of the author in the context of phenomenon of the Kyiv school of poets, deepened in national traditions, worldview, mentality; there has been emphasized the creative freedom of the artist in conditions of state unfreedom implemented in mythical coded images, in philolsophical associations, in hermeticism on the level of senses, subtests, experiences.

Key words: national self-identity, national consciousness, historiosophy, metaphoricality, verlibre.

Творчість митців Київської школи – виняткове явище в українському літературному процесі другої половини ХХ століття. Вони реалізували себе у триєдиному вияві свободи – творчій, особистісній і національній. Криза суспільної свідомості, зміна світоглядної системи координат, діяльність письменників-шістдесятників, Нью-Йоркської поетичної групи сприяли утвердженню ідейно-естетичних параметрів Миколи Воробйова, Михайла Григоріва, Валерія Іллі, Надії Кир'ян, Віктора Кордуна, Михайла Саченка та ін., чия творчість була органічною складовою інтелектуального дискурсу української лірики ХХ століття. У цьому контексті виділяємо неординарну поетичну творчість Василя Голобородька, що водночас засвідчила повноцільний потенціал тогочасного українського письменства. Це

потверджують літературознавчі та критичні розвідки М. Антоновича, Б. Бойчука, І. Дзюби, М. Ільницького, І. Світличного та ін.

Новітній етап дослідження творчості Василя Голобородька, запізнілий після тривалої в часі перерви і відновлений у 1986 році, як правило, в гурті поетів Київської школи, представляють оглядові статті в антологіях (“Від Рабіндраната Тагора до Василя Голобородька” 1983; “Вісімдесятники. Антологія нової української поезії” 1990) та наукові студії Н. Анісімової, О. Вертія, Я. Голобородька, Л. Дударенко, М. Жулинського, М. Ільницького, Ю. Коваліва, В. Моренця, Т. Пастуха, А. Погрібного та ін. Тут виділяємо монографію Оксани Кузьменко “Поетика Василя Голобородька” (Донецьк 2004), де дослідниця обґрунтовує поетичне новаторство митця як феноменальне явище, що дозволило їй назвати Василя Голобородька одним із найбільших українських поетів-інтелектуалів.

Світоглядна парадигма поетичної творчості Василя Голобородька охоплює переосмислені автором багаті джерела українського фольклору, біблійний текст, архетипні образи. Він обґрунтовує їх через призму важливих національних проблем, експериментуючи в царині художньої форми, ускладнюючи поетичний словник. Відтак ми можемо говорити про тяжіння поета до герметизму, на чому наголошує Л. Таран у ґрунтовній рецензії “Тиха слава, тиха влада...” (1992). Але герметизму підкреслено українського, в основі котрого – поетика “суб’єктивних переживань і марень” автора, “дуже ускладнені, побудовані на примхливих асоціаціях” (Лесин, Пулинець 1971, 85) художні образи. Як приклад, вірш “Савур-могила”:

*Це я – мандрівний кобзар –
іду битим шляхом
і помічаю при дорозі гніздо,
де повно пташиних яєчок.
Коли нахилиюся нижче,
бачу: гніздо викладене круглими камінцями.
“Дай мені отой самоцвіт –
він нагадає мені рідну Полтавщину”.
Камінці самі собою розкотилися,
і пташка розгублена на самому дні
камінцем застигла.*

“Поставмо свічечку отут при дорозі!” (Голобородько 2019, 120).

Іван Дзюба мав рацію, наголосивши, що поезія Василя Голобородька, будучи “на часі” об’єктивно зумовленою і неминучою”, збагачує і зміцнює національну духовність (Дзюба 1996, 145). Вона демонструє глибинний, архаїчний зв’язок із землею – етносом – традиціями. Поет виходить із фольклорного начала і, продовжуючись, повертається до нього на новому – вищому – рівні (образ співця-кобзаря, модифікація традиційної композиції народної думи, традиційні епічні звороти, варіантна форма образу-символу пташки при битій дорозі та ін.). Усвідомлення себе через переживання

національної історії, безпосередність у сприйманні і трактуванні буттєвих парадигм (світу, природи, землі), морально-філософська домінанта – визначальні риси герметичної лірики Василя Голобородька, що засвідчують гармонію зовнішнього (макрокосмос) та внутрішнього (мікрокосмос) світів. Це – своєрідна космогонічна модель, де людина перебуває у вітаїстичному зв'язку зі своїм “я” та оточенням:

*Слухаю, як дихає земля.
Поступово вловлюю ритм
і значення шумів землі.
Одночасно звучать голоси птахів, шелест листя на дере-
вах, сміх дітей, шелест плуга в ріллі.
В це багатоголосся влітається, як у ниву, горобиний
горошок мідних труб, музика похоронів.
Як супровід – шум, що ніколи не стихає. Тепер
всі шуми набрали глибшого значення.
І зазвучала fuga (Голобородько 2019, 124).*

У поетичних збірках “Летюче віконце” (1970), “Зелен день” (1988), “Ікар на метеликових крилах” (1990), “Калина об Різдві” (1992), “Слова у вишиваних сорочках” (1999), “Посівальник” (2002), “Українські птахи в українському краєвиді” (2002), “Ми йдемо” (2005), “Яблуко добрих вістей” (2019) та ін. звучить “виклик злу, безглуздій державній політиці, це – спопеляючий зойк і гнів, у яких джерело соціальної активності ліричного героя, яку поет також розуміє як первень нашого повсякденного буття і національний звичай непокори, бунтарства і боротьби, що перейшли до нас від наших далеких предків, ще з часів козаччини і гайдамаччини та національно-визвольних змагань ХХ століття” (Вертій 2006, 6). У них прочитуємо переживання автором історії-як-буття, де особистість реалізується у просторі національної, етнічної та особистісної традиції, котру трактуємо як певний тип присутності смислів минулого в активній свідомості людини (за Х. Ортегою-і-Гассетом):

*Ми – репані жителі Хохландії,
ми – хохли з обвислими вусами,
ми – ледарі і боягузи,
ми – куркулі і підкуркульники,
ми – бандити, зрадники, поліцаї,
ми – мазепинці,
ми – петлюрівці,
ми – бандерівці... (Голобородько 2019, 286).*

У вище цитованій поезії “Самовбивці” Василь Голобородько здійснив сміливу спробу “віднайти себе”. І через осмислення національної історії, пам’яті, характеру, свідомо розгорнувши іронію, він генерує смислову площину твору:

*аби вижити – ми себе вбиваємо:
стираємо своє ім'я – ім'я українця – з лиця землі,
як власний плювок,
ми відмовляємося від своєї мови,
ніби від якогось нездійсненого злочину,
у якому нас звинувачують,
ми відмовляємося від рідної домівки,
стіни якої нас уже не захищають* (Голобородько 2019, 287).

Глибинні національні архетипи “земля”, “домівка”, “стіна”, “злочин”, підтверджуючи феномен присутності українців у світі, увиразнюють геокультурну концепцію України в творчості митця (“ми емігруємо лише до давньої Греції” (Голобородько 2019, 286)). Написавши вірш “Самовбивці” в червні 1989 року, письменник засудив русифікацію, денационалізацію українського народу, послідовно і підступно проваджені радянським тоталітарним режимом. Уважний читач оптимально адекватно відчитає ідеологічний, духовно-ментальний та емоційний сенси-послання, бо автор сам зазнав брехливих звинувачень та жорстоких переслідувань влади. Його голос – злободенно правдивий і внутрішньо благородний (як, наприклад, у поезії “Рівність”, 1968):

*А мені сказали: дивися у корінь –
і тоді я зрозумів, що на власні очі бачу,
як втілюється у життя принцип рівності.
Хто там у підпіллі згадає чубатих? –
виловити і обстригти!
У кого там є вірш про чубату яблуневу гілку?
Обстригти:
а) автора;
б) вірш;
в) яблуневу гілку* (Голобородько 2019, 136).

Тут автор укотре підтвердив “суцільно антиколяборантну настанову” (Б. Бойчук), що, на думку Тараса Пастуха, сформувалася в рідному селі Адріанополі на Луганщині (в минулому Катеринославщині). Саме цей національний простір визначив оригінальність світосприйняття і світорозуміння письменника. Відтак його “поетичний світ <...> далекий від сучасної соціокультурної дійсності. Тоді приходиться усвідомлення отієї перетворюючої сили традиції та поетичної уяви. Завдяки їм поет дивиться далі та глибше – в основи Буття. І тим самим демонструє поверховість, обмеженість та убогодухність оцієї новопосталої радянської та пострадянської дійсності” (Пастух 2007, 6).

Василь Голобородько актуалізує прадавні моделі мислення, в основі яких пантеїстичний світогляд, а також анімістичні уявлення, що якраз і розкривають своєрідність міфологізму митця. Він авторськи переосмислює національну давньопоетичну стихію з властивими їй ознаками народної

казки, магічного заклинання, обрядового дійства (“Дорогою через літо”, “Золота птаха”, “Урожай”, “Дід Давид заховав човна...”, “Бик з одним рогом”, “Дунай, що згорнувся у криницю”, “Телесик (*хатня інсценівка 33-го року*)” та ін.):

*Дерева того дня
забули, що існує земне тяжіння –
одне за одним
вилазили з корінням із землі
і повільно падали в небо* (Голобородько 2019, 119).

Одностайні з Іваном Дзюбою в тому, що в поезії Василя Голобородька “неживі предмети оживають і поводяться як добрі і милі істоти, як цікаві й пустотливі діти. І цими гомінливими, балакучими, вразливими, всюдисущими і думаючими речами-істотами густо виповнений поетичний світ В. Голобородька” (Дзюба 1996, 148). Але це не інфантильність автора, а його “жива реакція” на сучасну дійсність. “Дитинність” світосприйняття визначає творчу манеру письменника, чий ліричний герой – його “найвний” предок, світ котрого наповнений фантастичними істотами, дивовижними пригодами, чудернацькими звуками й барвистими кольорами:

*Дівчатка сказали: ми доц
поскидали всю одіж із себе
і розвісили на гілля
щоб дерева одяглися*

*Побралися за руки
і танцюють на стежині
коли прислухатися
то чуєш лопотіння їхніх ступок* (Голобородько 2019, 119).

Марко Антонович у ретельній студії “Національні мотиви в поезії Василя Голобородька” (1971) класифікував поетичний доробок Василя Голобородька за національними мотивами: “1) національне в «прямому прицілі»; 2) з’ясування основ національної душі; 3) загальнорадянські мотиви з національним підтекстом; 4) побутові українські елементи; 5) особисті національні рефлексії; 6) його місце в українській літературі у зв’язку з іншими українськими поетами і 7) органічний зв’язок України з природою в його світогляді” (Антонович 1984, 136). Важливо, що в кожній групі, окресленій дослідником, простежуємо вихідну опозицію сакральне-профанне, де домінує сакральне, утримуючи світопорядок і чинячи опір хаосу повсякденного. Ліричний герой міцно тримається традиції, щоб завжди пам’ятати своє походження, власне ім’я, рід. Тільки так він плекає відчуття самототожності (як-от у поезії “Традиційне вбрання”):

*навіть тоді, коли вже нічого на нас не лишилося
із перерахованого вище,
у правіці – коли пильно придивитися –
у кожного українця – воїна світла –*

*уречевлена метафора блискавки світиться.
Хай не забувають, що перед ними стоять
– без шапок, у чужинських сорочках,
не підперезані поясом –
онуки Перуна,
які й донині продовжують уважати змія
– володаря темряви –
ворогом світла і України (Голобородько 2019, 263).*

Цікавими асоціаціями (“воїни світла”, “онуки Перуна”, блискавка у правиці та ін.) Василь Голобородько увиразнює авторську історіософську концепцію, заґрунтовану у власний досвід самоідентифікації. Його базова опозиція сакральне-профанне трансформується у похідну – Перун (світло)-змій (темрява), що підтверджує висновок Тараса Пастуха: “Національна В. Голобородькова історіософія йде з глибин і ставить перед кожним українцем і усіма нами проблему самовизначення й через долучення до традиції самопроєктування у майбутнє” (Пастух 2007, 6). У цьому контексті в поезії “Напучування” автор обґрунтовує інший варіант бінарної опозиції сакральне-профанне – слава-ганьба, вводячи в текст героїчний образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, котрий неодноразово святкував перемогу над Кримським ханатом, Османською імперією і Московським царством. У Василя Голобородька він – воїн-захисник, батько січового товариства, тобто рідна людина, що благословляє ліричного героя “у далекий світ” на смертельну боротьбу з ворогом:

*знову на порозі побачиш Сагайдачного,
який поміж рідні, що вийшла провжджати,
стоятима,
у далеку дорогу благословлятиме
: ганьба і слава ходять поруч
хай не впаде на твоє ім'я
і імена твоїх побратимів тинь ганьби;
хай веде сонячними шляхами тебе
і твоїх побратимів слава (Голобородько 2019, 231)*

Відповідно до тодішньої історичної ситуації слава в її сакральному значенні постає передусім внутрішнім (а надалі і зовнішнім) опором тоталітарній системі, масштабним процесам дегуманізації суспільства та нівеляції особистості. Ліричний герой – патріот – робить важливий життєвий вибір на користь національного існування: поріг батьківської хати, поцілований у зворушливу хвилину прощання з родиною, уособлює малу і велику батьківщину. Тут центральним є образ Сагайдачного як символ належності до українського етносу та його духовних традицій. Численні історичні алюзії в поетичному доробку Василя Голобородька (гетьман Полуботок у “Засушених козаках”, Пилявці в “Могилі у небі”, Берестечко у “Кривому танці”, історія України в “Що читати” та ін.)

дозволяють обґрунтувати думку: сенс життя митця полягає в поверненні української історії, відродженні національної пам'яті, відновленні традицій, звичаїв, обрядів українців, що утверджуватиме незалежність України, її самобутність у сучасному світовому співтоваристві. Він бачить державу через символічний образ гори як духовну вертикаль, яку треба досягнути важкою (сізіфовою) працею – щоденною наполегливою та героїчною боротьбою (“Сізіфовим шляхом”):

*Свою Батьківщину
– Україну –
відповідно до вірувань наших пращурів
бачимо горою
– Золотою Горю (Голобородько 2019, 290).*

І, що важливо, письменник чітко наголошує, що його батьківщина – Україна, а він, як і його предки, – українець. Відтак його поезія – націоцентрична.

Таким чином, герметична поезія Василя Голобородька, потрактована в контексті естетичної системи Київської школи поетів (абсолютна творча свобода митця, заперечення ідеології та офіціозу, рішуча відмова від псевдоактуальної проблематики, пріоритет естетичних настанов та моральних цінностей, актуалізація заборонених тоталітаризмом проблем української ментальності, історичної пам'яті та національної свідомості), вияскривила “онтологічні, етичні й суто естетичні виміри” модерністської лірики “постшістдесятників”. Художня самодостатність і внутрішня свобода, майстерно реалізовані за допомогою експресивної метафоричності, ускладненої асоціативності, філософічності, трансформації міфопоетичних моделей, фольклорних кодів, психологічних рефлексій, синтаксичної структури українського верлібру, засвідчують поетичний феномен Василя Голобородька в українському літературному дискурсі ХХ-ХХІ століття. Осмислюючи проблеми національної самототожності, автор “розкриває неосяжність духовного потенціалу народу, одвічного прагнення до гармонії, і водночас трагізм світовідчуження представника української нації, зумовлений складністю історичної долі” (Кузьменко 2004, 274).

Антонович, М. (1984). *Національні мотиви в поезії В. Голобородька*. Філософські, правничі й соціально-економічні студії УВУ. Мюнхен: Український вільний університет. Т. 10. С. 135-146.

Вергій, О. (2006). *Поезія національного звичаю. Думки над книгою вибраних поезій Василя Голобородька “Летюче віконце”*. Літературна Україна. 12 жовтня. С. 6.

Голобородько, В. (2019). *Яблуко добрих вістей*. Вибрані вірші. А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. Київ.

Дзюба, І. (1996). *У дивосвіті рідної хати*. Дніпро. № 4. С. 145-152.

Кузьменко, О. (2004). *Поетика Василя Голобородька*. Східний видавничий дім. Донецьк.

Лесин, В., Пулинець, О. (1971). *Словник літературознавчих термінів*. Радянська школа. Київ.

Пастух, Т. (2007). *Чинимо волю прадідів. Про збірку В. Голобородька "Ми йдемо"*. Літературна Україна. 9 серпня. С. 6.

Таран, Л. (1992). *"Тиха слава, тиха влада..."*. Слово і час. № 2. С. 85-89.